

A konklúzióban Bárth újra nyomatékosítja, mennyiben megkönnyítették, gördülékenyebbé tették munkáját az informatika nyújtotta lehetőségek, milyen hatalmas adatkollekción tudott tájékozódni ezáltal, illetve a névleletek térképre vetítése, csoportosítása is sziszifuszi munka lett volna a megfelelő fejlesztések hiányában. Ami az elemzés mikéntjét illeti, röviden még egyszer összefoglalja a tájékozási pontokat, amelyek mentén haladt, illetve utal a névföldrajzi vizsgálatok lehetőségeire és korlátaira is. Nagyon fontosnak tartja, hogy a történeti adatok feltárása olyan tanulságokat hozhatott, melyek nyomán pl. Székelyföld

névadó mintázatait hitelt érdemlően elkülöníthette más erdélyi tájegységekeitől.

Véleményem szerint dolgozata alapos szakirodalmi tájékozottságról, lényeglátásról tanúskodik; módszertani alapvetése világos, alaposan megindokolt; felépítése logikus, követhető, érthető; nem utolsósorban pedig jelentősen bővítheti ismereteinket az erdélyi névalkotás hagyományairól. A hasonló szakterületen kutatók haszonnal forgathatják, joggal inspirálódhatnak belőle.

András Zselyke

A politikai változások és kulturális különbségek hatása a nyelvre

Susan Gal: A nyelv politikája. Nyelvi antropológiai tanulmányok.

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-Európai Tanulmányok Kara, Nyitra, 2018. 352 old.

Susan Gal *A nyelv politikája. Nyelvi antropológiai tanulmányok* című tanulmánykötete 2018-ban jelent meg a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-Európai Tanulmányok Kara gondozásában Nyitrán. A kötet szerkesztői, Vančo Ildikó és Kozmács István abban látják a kötet fontosságát, hogy jelen munka rálátást biztosít a kutató 40 éves munkásságára. A kötetben olvasható 13 tanulmány között a legkorábbi 1978-ban, a legfrissebb pedig 2016-ban jelent meg. A tanulmányokat Bács Ödny Ágnes, Balogh Erzsébet, Barát Erzsébet, Hegedűs Orsolya, Horváth Péter, Horváth Veronika, Kozmács István, Kulcsár Szabó Enikő, Madarász Eszter, Petykó Márton, Vančo Ildikó fordította.

Susan Gal magyar származású amerikai nyelvész, antropológus, aki az 1956-os forradalom után hétéves korában családjával együtt az Amerikai Egyesült Államokba emigrált. A New York-i Columbia Egyetemen 1970-ben egyetemi diplomát szerez pszichológiából és antropológiából. Magiszteri, majd 1976-ban PhD fokozatot kap a Berkeley-i Kaliforniai Egyetemen antropológiából,

nyelvészeti specializációval. Első egyetemi állása a New Brunswick-i Rutgers Egyetemen volt, majd 1994-től a Chicagói Egyetem antropológia- és nyelvészprofesszora. Az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága javaslatára 2016 májusában Arany János Életműdíjjal tüntették ki, hiszen magyar vonatkozású publikációival jelentős mértékben hozzájárul a magyar nyelvi és társadalmi kérdések külföldi bemutatásához.

A jelen tanulmánykötet három korpuszból áll: Nyelvi antropológiai elmélet, Tanulmányok a nyelvi variáció területéről (a Kárpát-medencében), A politika szemiotikája. Mindhárom korpusz változó számú tanulmányt foglal magába. Ezek az írások nem az időrendiség kritériumát követik, hanem a fejezetcímekben meghatározott irányvonalat.

Írásaiban Susan Gal a hatalom és nyelv kapcsolatát vizsgálja, illetve azt, hogy mi a nyelv szerepe a társadalmi, gazdasági, politikai folyamatokban, hogyan alakítják a mindennapi szokások, előfeltevések a nyelvhasználatot. Évtizedek óta figyelemmel kíséri a magyarországi helyzeteket, a történelem és a politikai

viszonyok alakulását, illetve ezek nyelvre gyakorolt hatását. A jelen kötetben közreadott kutatásai főleg két magyar-, illetve németlakta településre terjednek ki. A dél-magyarországi Bóly/Bohl német ajkú lakosainak nyelvről való gondolkodását, illetve a mai Ausztriához tartozó Felsőőr/Oberwart magyar ajkú népességének kódváltását vizsgálja, az 1980-as, 90-es évek elején. Vizsgálatának egyik tárgya a II. világháború utáni nyelvhasználati habitusok feltérképezése. Felismeri azt, hogy a felsőőri nyelvhasználatban megjelenő különbségek az életkörülményekkel is összefüggésben voltak. A beszélők társadalmi helyzetének eltérése nagyban befolyásolja a magyar vagy a német nyelv használatának elsőségét. Három tanulmányában is rávilágít arra, hogy a magyar nyelvnek ezen a településen egyfajta degradálódása követhető nyomon, hiszen legfeljebb az idősebb generáció használja családon belül. A státust kereső réteg a német nyelvet részesíti előnyben, hiszen ahogy a helyi mondás is tartja: „Magyarral csak Hegyeshalomig lehet menni.”

Fő kutatási szakterülete a nyelvészeti antropológia, ezen belül a nyelv politikai gazdaságtana, a társadalmi nem kérdése, a nyelvi ideológia, a nyelvi nacionalizmus, a szemiotikai folyamatok vizsgálata. Jelentős számú írása látott napvilágot ezekben a témakörökben. A legtöbbet idézett írása a *Language Shift*, melyet 1979-ben adott közre, s amely még mindig nincs magyarra fordítva. Készülőben van a *Language. Gender and Power: New Developments* című munkája. Susan Gal jelen tanulmányai kiemelik a szerző társadalmi problémák, politikai változások, kulturális különbségek iránti érzékenységét, ezek alapos feldolgozását, dokumentálást.

A jelen kötet első fejezetében többek között Charles S. Peirce nyelvészeti antropológiájának következményeiről, a jelekkel és az indexikalitással kapcsolatos fogalmairól tárgyal. Továbbá a standardizáció és a térbeliség kapcsolatáról értekezik, kiemelve, hogy a térszemlélet mindig valamilyen elképzelt vagy tényleges fizikai pontból, illetve társas nézőpontból konstruálódik meg. A helyi és a standard nyelv közötti eltérések kapcsán megállapítja, hogy a helyi nyelv soha nem elszigetelt vagy önmagában álló, hanem azáltal jön létre, hogy egy kulturálisan felfogott

középponthez viszonyítják. Hosszasan értekezik azokról az ellentmondásokról, melyeket a standard állít a nem az elithez tartozó beszélők elé (lásd a migránsok, kisebbségek helyzete), illetve a standard ideológiájának az elitre gyakorolt hatásairól, különösen azokra, akik a politikai kommunikációt gyakorolják. Következtetésként megállapítja: az ellentmondások bemutatják, hogy milyen hatékonyan kelt feszültséget a beszélők számára az ideológia. További két példával mutatja be, hogy a beszélők a nyelvi formákról szerzett érzékszervi tapasztalataikat hogyan azonosítják, illetve ezek hogyan válnak hasznossá a társadalmi projektben. Nem utolsósorban megismerhetjük a szociolingvisztikai differenciálódás új felfogását, mely három folyamatot határoz meg: az ikonicitást, a rematizációt és a minőségjelet.

A második fejezet a nyelvi ideológiák sokszínűségét, a kódváltás és öntudat kapcsolatát vizsgálja az európai periférián, emellett a nyelvi változásokat és a nemi szerepek helyzetét kétnyelvű közösségekben. A nyelvcsere és ennek folyamatát tanulmányozza felsőőri példákon keresztül, kihangsúlyozva, hogy a magyar nyelv használatának térvesztése a német nyelv tekintélynyerésében érhető tetten. Ellenpéldaként a romániai német–román nyelvcsere hozza, ahol a folyamat nem presztizskérdésben gyökerezik. A külső társadalmi és gazdaságpolitikai tényezők mellett a belső feltételeket is tárgyalja, az emberek mentalitását, a nyelvhez tapadó értékrendszerüket.

A harmadik fejezet első tanulmánya Bartók Béla újratemetését elemzi, górcső alá véve a magyar sajtó korabeli írásait, ugyanakkor felteszi azt a kérdést is, hogy mit mondanak róla a magyarok, illetve milyen szélesebb politikai összefüggés része volt. A szerző az eseményt specifikus történelmi mozzanatként értelmezi, megvizsgálva azt a retorikát, amely a temetést megkonstruálta, illetve azokat az eljárásokat, amelyek a mítoszt arra használták, hogy Bartókot nemzeti hősként mutassák be. Továbbá a köz és a magán közti distinkció szemiotikájáról értekezik, megállapítva, hogy a megkülönböztetés referenciális tartalma mindig a használat kontextusától függ. A nőkről szóló beszédmód kapcsán azt vizsgálja, hogy a szövegek miként (re)kontextualizálódnak különböző politikai

és kulturális kontextusokban. Utolsó tanulmányában a nyelvről megalkotott alternatív felfogások bemutatására vállalkozik.

A kötetet Susan Gal angol, majd magyar nyelvű előszava indítja, melyben kijelöli tanulmányainak irányvonalát, érdeklődési területeit. Mindegyik tanulmány után részletes bibliográfia található az éppen aktuális könyvészeti anyagból. A tanulmánykötetet Kontra Miklós Susan Gallal készített interjúja és Utószava zárja. Az interjú 2014 szeptemberében készült Nyitrán, a 18. Élőnyelvi Konferenciát követően. Az interjú kérdései között szerepel a felsőöri nyelvcsere is, első nagy jelentőségű írásának dokumentációja. Susan Gal ennek kapcsán állapította meg, hogy az ehhez hasonló kutatások során elsődleges vizsgálódási pontként az adott közösség politikai helyzetének felmérését kell kitűzni, majd ezt követően lehet értelmezni a nyelvcserét.

A nyelvészeti antropológia kutatási területe szerteágazó. Beletartozik a nyelvhasználat, a nyelvváltozatok, különösen a nem hatalmi helyzetben lévők gondolkodási formáinak elemzése, a kulturális hagyományok, minták és hiedelmek viszonyának tanulmányozása. Ugyanakkor hatókörébe tartoznak a nyelvi univerzálisok és unikumok, valamint a nyelvi centrum és periféria kérdésköre, a nyelvi konfliktusok, a különböző nyelvi funkciók közösségi reprezentációja is. Susan Gal munkássága és kutatásai az Edward Sapir, Dell Hymes által képviselt irányvonalat követik. Hasonló kutatási eredménnyel rendelkező magyar szerzők: Balázs Géza, Takács Szilvia, Kontra Miklós (Magyarország), illetve Péntek János, Kádár Edit és Németh Boglárka (Erdély).

Tóth Mária Orsolya